

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 8, July- Dec. 2022, PP

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جولائی - دسمبر 2022ء، مسلسل شمارہ 14

☆ ڈاکٹر افتخار احمد سلہری، ڈاکٹر واصف لطیف

TRENDS OF FOLK LITERATURE BEFORE CRIST

لوک ادب وچ قبل مسیح دے پاتر

Abstract

There is a great relation among history and folk literature folk literature provide us information regarding past. At the same time folk literature the past of man can be preserved in a good manner. The scope of Punjabi folk literature is so wide and covers our history from BC through which information about Raja Jasrat, Raja Porus, Sikandar-e-Azam ,Raja Kunal, Koro and Pando can be taken. A map also emerges of how Punjabis themselves think about the characters of BC

Keywords: Literature, Punjabi Folk, Raja
Jasrat, Raja Porus, Pando

تاریخ تے لوک ادب دا آپس وچ گوڑھا رشتہ اے دوواں دا موضوع انسان اے۔ لوک ادب راہیں بیتے
سے بارے بھرویں جا نکاری ملدی اے تے پتا لگدا اے کہ لوک ادب راہیں ماضی چنگے ڈھبوں محفوظ کیتا جاسکدا

☆ اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی، جی سی یونیورسٹی، لاہور
☆ اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی، جی سی یونیورسٹی، لاہور

اے۔ زبانی تاریخ دے نظریے نال ایہہ سانجھ ہو روی پکی ہوئی لوک ادب کسے اک دی تخلیق نہیں ایہہ سینہ در سینہ ٹردی اپنی نہارتے لفظالی وٹائی رکھدا اجتماعی تخلیق بن جاندا اے۔ لوک ادب وچ حیاتی دے اڈواڈ پکھاں دے نال نال تاریخ بھرواں اظہار اے ایہہ تاریخ پیشہ ورانہ مورخاں توں ودھ وسعت رکھدی اے۔ لوک ادب راہیں قبل مسیح دے پاتراں بارے بھرویں جانکاری دسدی اے۔ ”مہا بھارت“ منظوم داستان اے جیہدے وچ کوروتے پانڈو دے حالات تے اوہناں دی لڑائی دا ذکر اے۔ مہا بھارت داسا تقریباً 1200 قبل مسیح اے۔ محمد لطیف موجب:

“The venerable epic, Mahabharata, deals with
period about 1200 B.C.” (1)

مہا بھارت دی کہانی دامرکز ہستناپور دی ریاست اے جس دے راجے دیاں دورانیاں سن۔ جیہناں وچوں تن پتر جے۔ وڈے پتر نے تاج تے گدی چھڈ دتی تے ویاہ وی نہ کیتا۔ دو جے دے گھر دو پتر جے۔ اک دھرت راشٹر تے دو جا پانڈہ۔ دھرت راشٹر دی اولاد کوروتے پانڈ دی اولاد پانڈ واکھوائی۔ دھرت راشٹر پیدائشی انھاسی۔ ایس لئی پانڈو گدی تے بیٹھا۔ کچھ چر راج کرن مگروں پانڈو مر گیا۔ اوہدے پتر نکے سن۔ ایس لئی دھرت راشٹر اوہناں داسر پرست بن گیا۔ دھرت راشٹر بدھا ہو گیا تے اوہنے گدی اپنے بھتیجے یدھشٹر دے حوالے کرن دا ارادہ کیتا، جس پاروں کوروداں وچ حسد بھڑک اٹھی۔ در یودھن غصے وچ آ گیا تے اوہنے پانڈو داں نوں اڈواڈ تکلیفاں دینیاں شروع کر دتیاں۔ در یودھن توں تنگ آئے پنچے پانڈو بھراراجا در یودھ دی راجدھانی وچ اپڑے جتھے اوہدی دھی دروپدی داسوئمبر ہو رہیاسی۔ ارجن تے سوئمبر جت لیا تے سوئمبر جتن دی خوشی دا اظہار کیتا۔

”پانڈو اپنی وضع قطع اور نام بدل کر جنگل سے شہر میں آگئے اور کنپلا (یہ مقام ہندوستان کے ضلع فرخ آباد کی تحصیل قائم گنج میں واقع ہے۔ آج کل اس کا نام ”کنپل“ ہے) میں آکر آباد ہو گئے اور یہاں کے راجہ کی دروپدی سے مشترکہ شادی کر لی (یعنی پانچوں بھائی دروپدی کے شوہر تھے)۔ ان کے نزدیک یہ ”مشترکہ شادی“ باہمی اتحاد، محبت کا سبب تھی۔ دروپدی کے متعلق یہ طے کیا گیا کہ وہ ان بھائیوں کے ساتھ بہتر بہتر روز باری باری

سے رہا کرے۔“ (2)

پانڈو وضع قطع بدل کر میں گیا تے کنپلا آوسیا تے اوتھوں دے راجے دروپدی نال ویاہ رچا لیا۔ (یعنی پانچوں بھائی دروپدی کے شوہر تھے) اوہناں بھائیاں سانجھا ویاہ آپسی سانجھ چاہ تے محبت دا کارن سی۔
 ”ان کے نزدیک یہ مشترکہ شادی باہمی اتحاد محبت کا سبب تھی“۔ (3)

پانڈو دوبارہ ریاست ہستنا پور گیا۔ اوہدے چاچے، دھرت راشٹر نے اوہناں نوں جائیداد وچوں حصہ دین دی حامی بھری۔ پانڈو وواں نوں بنجر علاقہ حصے آیا۔ اوہ اوہدے تے وی راضی ہو گئے۔ اوہناں سخت محنت کر کے بنجر علاقے نوں ہرا بھرا کر لیا۔ کورو وواں نوں اوہناں دی ترقی چنگی نہ لگی اوہ پانڈو وواں نوں برباد کرنا چاہندے سن۔ درپودھن نے اک چال چلی۔ اوہنے پانڈو وواں نوں ہستنا پور دعوت تے بلایا تے چنگی سیوا کیتی۔ اوہنے یدھشٹروں جو اکھیڈن تے راضی گیا۔ درپورھن نے یدھشٹر کولوں حکومت، مال تے اخیر درپدی نوں وی جوئے وچ جت لیا۔ راج گدی تے دروپدی واپس کرن لئی درپودھن نے پانڈو وواں اگے شرط رکھی کہ اوہ بارہاں ورھے بن واس کٹن۔ پانڈو شرط من گئے۔ بارہاں ورھے بن واس کٹن مگروں وی پانڈو وواں نوں کورو وواں نے اوہناں داراج واپس نہ کیتا۔
 آکھیا جاندا اے:

”بارھیں ورھیں روڑی دی وی سنی جاندی اے۔“ (4)

رامائن مہا بھارت وانگ ہندو ادب دی منظوم داستان اے۔ ایہدے وچ اجودھیادے بادشاہ دے لنکا اُتے ہلے نون بیان کیتا گیا۔ دسیا گیا کہ وہ کیہ کارن سن جنہاں پاروں رام نے لنکا اُتے حملہ کیتا۔ سید محمد لطیف ہوراں نے رامائن دا سماں اک ہزار قبل مسیح دسیا اے

“The Hindu literature has given birth to two noble epic poems, the Ramayana and the Mahabhart. The incidents related in the former refer to a period about 1000 B.C.”. (5)

رام دے پیوداناں راجا جسرت سی جیہنے کسے راجپوت ریاست اُتے حملہ کیتا تے لڑائی وچ پھڑ ہو گیا اوس

موقعے تے رانی کیکی نے راجے دا ساتھ دتا تے آپ تلوار لے کے دشمن دا مقابلہ کیتا جس پاروں خوش ہو کے راجے نے اوہدے نال وعدہ کیتا کہ حیاتی وچ اوہ جیہڑے دو انعام منگے گی اوہ اوہنوں دے گا۔ واقعے دا ویر والوک کہانی وچ ملدا اے۔

”رانی تلوار لے کے لڑن لگ پئی ہے۔ راجا جسرت بڑا زخمی ہو یا ہے۔ راجی لڑ کے گھیرا توڑیا ہے دشمن دا۔ اتنے نوں فوجاں نوں غیرت آئی ہے کہ ہک عورت اساڈی لڑ رہی ہے تے اسیں بھنے جانے ہاں۔ فوجاں ہٹ پئیں۔ اوہناں دشمن دی فوج نوں بھجایا ہے۔ راجے جسرت نوں خوشی آئی ہے کہ رانی توہیں قربانی دا کمال کر دتا ہے۔ اوہراں ہک کپڑا لے آ صاف جیہا، جیس دے اُتے میں تینوں عہد نامہ لکھ دیواں۔ اوس لکھ دتا ہے بھئی اپنی زندگی وچ توں جیہڑے دو انعام منگسیں، میں تینوں دیساں“۔ (6)

راجا جنگ دی راجدھانی وچ اوہدی دھی سیتا دا سوئسر ہو رہی سی۔ راجا جنگ کول اک بھاری کمان سی۔ راجے نے اعلان کیتا سی کہ جیہڑا بندہ ایس کمان اُتے چلہ چاڑھ دیوے گا، اوہدے نال اوہدی دھی ویاہ دتی جاوے گی۔ سوئسر دے موقعے تے دور دراز دیوں شہزادے اپنے بخت آزماؤں اپڑے پرنا کام رہے۔ رام چندر جی نے شرط جت لئی راجے دی دھی نال اوہد او یاہ ہو گیا۔ پتر دی کامیابی دیاں راجا جسرت نے ڈھیر خوشیاں منائیاں تے رام چندر نوں اپنے تخت تے بٹھان دا ارادہ کیتا۔ سارے راجپوتان نوں گھر آؤن دی دعوت دتی۔ خبر سن کے رام چندر دی مترئی ماں نے ناراضگی دا اظہار کیتا تے راجے جسرت نوں اوہد او وعدہ یاد کروایا کہ اوہ اوہدیاں دو گلاں ضرور منے گا۔ والمیکی ایہدے بارے انج لکھدے نیں۔

”کامیابی نے کہا:“ یاد رکھیں، آپ نے قسم اٹھائی ہے، آپ نے وعدہ کیا ہے۔ آپ نے رام کی قسم دی ہے۔ دیوتا اور پانچوں عناصر آپ کے وعدے کے گواہ ہیں۔ اب میں اپنی خواہشات بتاتی ہوں۔ آپ کے اسلاف نے کبھی اپنی کہی ہوئی بات کو واپس نہیں لیا۔ آپ بھی اپنے وعدے کی پابندی

کر کے خود کو اُن کا قابلِ قدر وارث ثابت کریں۔ اس وقت جس تاجپوشی کی
تقریب کے لئے تیاریاں ہو رہی ہیں اس میں میرے بیٹے بھرت کو تاج
پہنائیں۔ یہ میری پہلی خواہش ہے کہ آپ اپنے بیٹے رام کو چودہ برس کے
لئے ڈنڈک جنگل میں بھیج دیں۔“ (7)

راجا جمرت نے جدوں رانی کیکی دیاں گلاں سنیاں تاں اوہنوں غش پے گیا۔ کیوں بے اوہ رام
چندر نوں ای تخت دا وارث سمجھداسی۔ دو بے پاسے اوہنوں رانی کیکی نال کیتا وعدہ وی یادسی۔ اوہ پریشانی وچ کوئی
فیصلہ نہیں کر پار ہیاسی رام چندر نے جدوں اپنے پیودی حالت دیکھی تے اوہ تخت توں دستبردار ہو کے بن باسی لئی تیار
ہو گیا۔ جدوں رام چندر جی بن باسی لئی تیار ہوئے تے اوہناں دی تیویں تے متریا بھرا کچھن وی نال جان لئی تیار ہو
گئے۔ ایہہ تنے ڈنڈک دے جنگلاں وچ مصیبتاں جھلدے رہے۔ ایس طرح کیکی دارستہ صاف ہو گیا تے اوہ
چائیں چائیں محل وچ رہن لگی۔ واقعے بارے اکھان راہیں جانکاری ملدی اے۔

”رام چھوڑی اجودھیا، من بھاوے سوٹ“۔ (8)

رام چندر نے کجھ چر وکھو دکھ تھاواں تے گزاریا فیروزجنوبی ہندول ٹر گئے۔ او تھے لنکا دے راجے راون دی
بھین سروپ نکھا اوہدے تے عاشق ہو گئی۔ سیتا نوں جدوں پتا لگا تے اوہ پریشان ہو کے روندی رہندی۔ اک
دیہاڑے کچھن آیا تے اوہنے رون دی وجہ پچھی اوہنے دسیا کہ روپ نکھا رام تے عاشق ہو گئی اے تے ساڈے گھر آ کے
پٹھیاں سدھیاں حرکتاں کردی اے۔ کچھن نوں ایہہ سن کہ غصہ آیا۔ اوہنے جد روپ نکھا نوں اپنے گھر فیرویکھیا تے
اوہدی نک وڈھ دتی۔ روپ نکھا ایس تکلیف وچ ای لنکا اپڑی تے اپنے بھرا راون نوں کچھن دے قہر تے اوہدی
بھر جائی دی سندرتا بارے دسیا۔ راون سادھو دے ویس وچ رام چندر دے لنکا نے اپڑ گیا۔ جد رام چندر شکار کھیڈن گیا
تے اوہ دور نکل گیا۔ کچھن وی اوہناں نوں لکھن کچھے ٹر گیا راون نے موقع پا کے سیتا نوں اغوا کر لیا۔ رام چندر نوں
جدوں پتا لگا کہ راون نے سیتا نوں اغوا کیتا اے تے اوہ اوہنوں سزا دیں لئی اٹھ ٹریا۔ اوہنے دکن دے راجے کولوں مدد
منگی۔ خون ریز جنگ ہوئی۔ دھینسر (راون) دی تیویں نے بھیت دسیا کہ فلانے طوطے وچ ایس دی جان اے۔ مڑ
اوس طوطے نوں مارتا گیا تے دھینسر وی مر گیا۔ اکھان وچ اشارہ اے۔

”ہینسر گھر دے بھیتوں ماریا گیا سی“۔ (9)

اکھان وچ راون دے مرن دی کہانی دی گئی اے۔ جیہڑا گھر دے بھیتوں ماریا گیا تے انج لکنا تباہ ہو گئی۔ رام چندر نے لکنا فتح کر کے سیتا نوں آزاد کروالیا۔ پرانے سہ توں ہُن تیکر جی شہر سکندر اعظم نوں ملی دُنیا دے کسے ہور بادشاہ نوں نہیں ملی۔ اوہ دے ناں توں تاریخ داہر پڑھیا رواقف اے۔ اوہ 356 ق۔م نوں مقدونیہ دے فلپ دے گھر پیلہ دے مقام تے جمیا۔ مڈھلی تعلیم اپنے نانکے رشتے داراں لیونی دس تے لاسی میکس توں حاصل کیتی۔ فیلاسٹودی شاگردی کیتی۔ عظیم فلاسفر نے سکندر نوں حکومت تے جنگ کرن دے گرسکھائے۔ بال پئے اوہنے تھینز دے خلاف جنگ وچ اپنی بہادری ثابت کیتی۔ فلپ دے مرن مگروں 20 ورھے دی عمر وچ اوہنے 336 ق۔م وچ حکومت سانبھ لئی۔ یہودیایں توں اڈساریاں توں اوس سہے بت پرست سن۔ فارس دے لوک زرتشت مذہب دے من والے سن۔ یونان دا نکاجیہا ملک بے انت ریاستاں وچ ونڈیا سی۔ جنہاں دا ہمیشہ توں فائدہ چکدیاں سکندر نے یونان نوں فتح کر لیا۔ سکندر سہ یونانیاں دا خیال سی کہ پنجاب دنیا دی اخیر لی کلزمشرق وچ اے تے اوس توں اگے دُنیا مک جاندی اے۔ ایس لئی اوہنے ہندوستان دا رخ کیتا۔ اوہنے 326 ق۔م وچ پنجاب اُتے ہلہ بول دتا۔ ٹیکسلا دے راجا ابھی نے اوہدی اطاعت قبول کر لئی تے اپنے دُشمن راجا پورس اُتے حملہ کرن دی ہلاشیری دتی نالے بہت ساری مالی تے فوجی امداد دی دتی پر راجا پورس نے ڈٹ کے سکندر دا مقابلہ کیتا۔ امپیریل گزٹیر آف انڈیا وچ ایس بارے جانکاری اے:

“In 326 B.C he crossed the river at Ohind or Und, invading there by a dependency of Porus (Paurana), whose kingdom lay in the Chaj Daob .The capital of this dependency was Taxila Sanskrit(Takshasila), now the ruins of shahdheri, but then a great and flourishing city, which lay there marches from the Indus.Its

governor Omphis(Ambhi) or Taxiles, was in
revolt against Porus, and received the
Macedonians hospitably”(10)

راجا امبھی دی امداد پاروں سکندر اعظم ٹیکسلا اپڑیا تے راجا پورس نوں ہتھیار سٹن تے مجبور کر دتا۔ راجا پورس
نے سکندر دی گل تے اُکا دھیان نہ دتا تے لڑن لئی میدان وچ آ گیا۔ راجا پورس بہادر راجا سی اوہنے اپنے جیون وچ
کئی اوکڑاں داسا ہمنہ کیتا۔ راجا پورس تے سکندر وچ لڑائی ہوئی۔ راجا پورس جدوں سکندر نوں برچھا مارن لگا اوہدی
نظر اپنے ہتھیں بنھے گانے تے پئی جیہڑا اوس دی مونہہ بولی بھین نے بھیا سی۔ راجا پورس دی مونہہ بولی بھین نوں شاہ
نے راجے کولوں گانا بنھن لگیاں وعدہ لیا کہ اوہ اوہدے بلی سکندر نوں نہیں مارے گا۔ ایس لئی راجا پورس نے سکندر
نوں جانوں نہ ماریا۔ تیر لگن پاروں راجا پورس بے ہوش ہو گیا۔ سکندر نے اپنے قریبی دوست میر نوں گھلیا کہ اوہ
راجے پورس نوں احترام تے آدرنال خیمے وچ لیائے۔ ہندوستانی بادشاہ شاہی خیمے وچ اپڑیا تے سکندر اوہنوں ملن لئی
اگے ودھیا۔ اوہدی شان تے شوکت ویکھ کے متاثر ہو یا۔ راجے کولوں پچھیا کہ اوہدے نال کیہ سلوک کرے؟ سید محمد
لطیف ہوراں دے آکھن موجب:

“Alexander asked the fallen king what he
would wish him to do for him. "To treat me,"
replied Porus, like a king”(11)

سکندر دا دوست میر و راجا پورس نوں جدوں زخمی حالت وچ خیمے وچ لے کے آؤندا اے اوس ویلے سکندر
جدوں راجے کولوں پچھدا اے کہ دس میں ہن تیرے نال کیہ سلوک کراں؟ راجا پورس اُکا نہیں گھبرا اندا تے بڑی جی
داری نال اگوں جواب دیندا اے کہ میرے نال اوہو سلوک کیتا جاوے جیہڑا اک بادشاہ، بادشاہ نال کردا اے۔ ایس
واقعے دی وضاحت اک اکھان وچ ایس طرح ہوندی اے:

”بادشاہ نال بادشاہواں والا ای سلوک کیتا جاندا اے“۔ (12)

راجا پورس دا جواب سن کے سکندر ناراض نہ ہو یا سگوں اوہدی تعریف کیتی۔ لوک ادب راہیں دس پیندی اے

کہ سکندر نوں پنجابیاں ای ڈکیا سی تے اوہ لڑائی توں تنگ آ کے راوی تے بیاس دے وچکار لے علاقے وچوں ای ساہیوال، ملتان تے سندھ راہیں واپس ٹر گیا۔ ملھی قوم ملتان وچ سکندر بادشاہ نال بڑی بہادری نال لڑی تے سکندر دا مونہہ بھن دتا۔ اوہ زخمی ہو کے یونان ول نسیا تے راہ وچ ای مر گیا۔ اکھان واقعے ول ای سینت اے:

سنگلی جنہاں دی ڈاڈھی، سوڈھی جنہاں دی ماء
ملھی جنے پنج پتر، ڈاہر، بھٹہ، نانچ، شجرا تے لنگاہ (13)

”راجا کنال“ راجا اشوک بنارس داراجا ہو یا جیہدے پیٹھ کئی راجے ٹکے تار دے سن۔ اشوک نے بنارس وچ بہہ کے ٹیکسلا تیکر بادشاہی کیتی اے۔ راجا اشوک دا کوئی پتر نہیں سی۔ فیر کسے اللہ والے فقیر دی دعا نال راجے نوں اللہ نے پتر دتا۔ جس داناں کنال رکھیا گیا۔ راجے اشوک نے اپنے پتر نوں دینی تے دنیاوی تعلیم دوائی۔ راجے نے اکی ورھے تیکر تعلیم حاصل کیتی۔ جس ویلے اوہ تعلیم حاصل کر کے آیا راجے اشوک نے خوشی منائی سارے ہند دے راجیاں نوں دعوت دتی۔ راجا کنال سوہنا گھبر و جوان سی، جس پاروں اوہدی مترئی ماں اوس تے فریفتہ ہو گئی۔ ڈاکٹر حفیظ سید ہوراں موجب:

”اشوک نے اپنی زندگی کے آخری حصے میں تشریف آکشتا سے شادی کر لی۔ یہ
نوجوان عورت کردار کی مضبوط نہ تھی اور نہ ہی اسے اصول و ضوابط کا خیال تھا۔

اس نے اپنے سوتیلے بیٹے کنل پر ڈورے ڈالنا شروع کر دیئے۔“ (14)

راجے اشوک نے مناسب رشتہ ویکھ کے کنال داویاہ کر دتا۔ پر شکنتلا نے راجے کنال اُتے جھوٹی تہمت لائی کہ اوس نے اوہنوں بھیڑی نظر نال ویکھیا اوس دوران پچھوں ٹیکسلا وچوں سنیہا آ گیا کہ ٹیکسلا دا گورنر باغی ہو گیا اے۔ راجے اشوک نے راجپوتاں کولوں پھچیا کہ کوئی راجپوت میرے کولوں انعام لے کے ٹیکسلا دے گورنر داسر کٹ لیاوے گا۔ رانی شکنتلا نے راجا اشوک نوں راضی کر لیا کہ اوہ اپنے پتر کنال نوں ٹیکسلا دے گورنر دے خلاف لڑن لئی گھلے۔

رانی شکنتلا دی گل سُن کے راجا کنال ٹیکسلا دے گورنر نال لڑن لئی تیار ہو گیا، اوہدی بیوی وی اوہدے نال لڑ گئی۔ راجے کنال دی ٹیکسلا دے گورنر نال گل بات ہوئی ٹیکسلا دا گورنر راجے کنال توں متاثر ہو گیا۔ ایس طرح

دوواں دے وچکا صلح ہوگئی۔ راجا کنال گورزنوں آکھدا اے کہ میں بادشاہی کرنا نہیں چاہندا، توں صرف ٹکا تارنا منظور کر۔ مینوں تے میری بیوی نوں اک گلی پادے۔ رانی شکنتلا نوں گل چنگی نہ لگی۔ اوہ چاہندی سی کہ جنگ ہووے تے راجا کنال مرجاوے۔ ایس لئی اوہنے چال چلی تے دھوکے نال راجے ولوں ٹیکسلا دے گورزنوں جھوٹا خط گھلیا کہ توں کنال دیاں اکھاں کڈھ دے۔ نہیں تاں میں تہاڈے خاندان دے چالھی بندے مار دیواں گا۔

ٹیکسلا دے گورزنے راجا کنال دیاں اکھاں کڈھ دتیاں۔ راجا کنال اپنی بیوی نال تھان تھان مگدا اک دیہاڑے اپنے پیو دے دربار اپڑ گیا۔ دواں پیو پترنے اک دو بے نوں پچھان لیا۔ راجا کنال دی بیوی نے راجے اشوک نوں اوہ خط دکھایا جیہڑا اوہ دے ولوں گھلیا گیا سی جیہدے وچ ٹیکسلا دے گورزنوں راجا کنال دیاں اکھاں کڈھن دا حکم سی۔ سُن کے راجا اشوک دیاں اکھاں کھل گئیاں ایہہ رانی شکنتلا دی چال سی۔ رانی شکنتلا نے اپنی غلطی من لئی تے راجے کنال کولوں معافی منگ لئی۔

راجے کنال نے اپنی متری ماں کولوں بدلہ لین دی تھان اوہدی گود ہری کرن دی دعا دتی تے تخت اُتے بیٹھن دی تھان فقیرانہ حیاتی لنگھاو نوں ترجیح دتی۔ پنجابی لوک ادب دا گھیراڈ ہیر موکلا اے ایہنے قبل مسیح دی تاریخ نوں اپنے کلاوے وچ لے لیا۔ ایہدے راہیں لوک دانش دے ائمے خزانیاں توں اڈ قبل مسیح دی تاریخ بارے چنگی بھلی جا نکاری ملدی اے۔ ایہدے وچ راجا جمرت، راجا پورس، سکندر اعظم، راجا امبھی، نوشاہہ، راجا کنال، کوروتے پاٹدواں دے پاتراں دا ویروا اے۔ قبل مسیح دے پاتراں بارے پنجابی آپ کیویں سوچدے نیں اوہدا نقشہ وی اُگھڑ کے سامنے آؤندا اے۔

حوالے

- 1- Syed Muhammad Latif, History of the Punjab, Lahore: Sang-e-meel Publications, 2009, P33
- 2- محمد قاسم فرشتہ، تاریخ فرشتہ۔ مترجم، عبدالحی خواجہ، مشفق خواجہ، جلد اول، لاہور: المیزان، 2013ء، ص 26
- 3- ثناور چڈھڑ، لوک تواریخ، لاہور: سانجھ، 2008ء، ص 122
- 4- ثناور چڈھڑ، ص 122

- 5- Syed Muhammad Latif, P.33
- 6 سعید بھٹا، راج کہانی، لاہور: سانجھ، 2013ء، ص 9
- 7 والمیکی، رامائن۔ مترجم، یاسر جواد، فکشن ہاؤس، 2005ء، ص 66
- 8 ثناور چڈھر، لوک تواریخ، ص 232
- 9 احسان باجوہ، آکھن لوک سیانے، جلد اول، لاہور: پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر، 2009ء، ص 379
- 10- Government of Punjab, Imperial Gazetteer of India, Vol 1, Lahore: Azi Publishers, 1976, P. 17
- 11- Syed Muhammad Latif, P. 35
- 12 سعید بھٹا، کمال کہانی، ص 44
- 13 افتخار احمد سلہری، ڈاکٹر، لوک ادب وچ بدیلی دھاڑوی، کھونج پراگاسلیکھ 1، 2018ء، ص 126
- 14 حفیظ سید، ڈاکٹر، اشوک اعظم، لاہور: نگارشات، 2003ء، ص 178